

GRIEKSE EN ROMEINSE SAGEN

GUSTAV SCHWAB

Deel 4

THESEUS

Theseus

152	Geboorte en jeugd van de held	159	Theseus en Peirithoös
153	Theseus' tocht naar Athene	160	De strijd tussen Lapithen en Kentauren
155	Theseus in Athene	161	Theseus en Phaidra
155	Theseus bij Minos	163	Theseus op vrouwenroof
157	Theseus als koning	164	Theseus' einde
158	De Amazonenoorlog		

in 3 delen
vertellen

THESEUS

deel 1

GEBOORTE EN JEUGD VAN DE HELD

Theseus, de grote held en koning van Athene, was de zoon van Aigeus en Aithra, de dochter van koning Pittheus van Troizen. Zijn voorvaderen van vaderszijde waren de oude koning Erichthonios en die Atheners, die volgens de sage rechtstreeks uit de grond waren ontsproten. Van moederszijde was Pelops, de machtigste onder de koningen van de Peloponnesos, zijn stamvader*. Bij een van Pelops zonen, Pittheus, de stichter van het stadje Troizen, nam eens de kinderloze koning Aigeus van Athene zijn intrek. Hij heerste in Athene ongeveer twintig jaar voor Iasons Argonauten-tocht en was de oudste van de vier zonen van koning Pandion de Jonge. Hij leed er erg onder dat zijn huwelijk niet met nakomelingen werd gezegend. Hij vreesde de vijftig zonen van zijn broer Pallas die hem vijandig gezind waren en de kinderloze verachtten. Zo kwam hij op de gedachte heimelijk en zonder medeweten van zijn vrouw nog een keer te trouwen in de hoop op die manier een zoon te krijgen die de steun van zijn ouderdom en het rijk kon worden. Hij nam zijn gastheer Pittheus in vertrouwen en het toeval wilde dat deze juist in een wonderlijke orakelspreuk was verkondigd dat zijn dochter niet zou trouwen maar wel een beroemde zoon baren. Dat bracht deze koning er toe zijn dochter Aithra heimelijk aan de man te geven die thuis reeds een echtgenoot had. Toen dit gebeurd was bleef Aigeus nog slechts enkele dagen in Troizen en reisde daarna weer naar Athene terug. Aan zee nam hij afscheid van zijn tweede echtgenote, legde zwaard en schoenen onder een rotsblok en zei: 'Wanneer de goden onze verbintenis toegedaan zijn en je een zoon schenken, breng hem dan in het geheim groot en zeg geen mens wie zijn vader is. Als hij oud en krachtig genoeg is om dit rotsblok weg te wentelen, breng hem dan naar deze plaats, laat hem zwaard en schoenen te voorschijn halen en stuur hem daarmee naar mij in Athene.'

Aithra baarde inderdaad een zoon, noemde hem Theseus en liet hem onder toezicht van zijn grootvader Pittheus opgroeien. Ze hield de naam van de vader geheim en de grootvader verspreidde de sage dat hij een zoon van Poseidon was. Als beschermgod van de stad vereerden de Troizeners deze god in het bijzonder, ze brachten hem de eerste vruchten van de oogst als offer en zijn drietand was het wapen van Troizen. Daarom nam niemand er aanstoot aan dat de hoog vereerde god de koningsdochter een zoon had gegeven.

Toen de jongeling was opgegroeid en behalve kracht ook koenheid, inzicht en een goed verstand bleek te bezitten, bracht zijn moeder hem op een dag naar de steen.

* De zonen van Pelops waren Atreus (vader van Agamemnon en Menelaos), Thyestes, (vader van Aigisthos), Kopreus, Pittheus, Chrysippos (zie de sage van Oidipous) en Alkathoös (stichter van de stad Megara).

Ze lichtte hem in over zijn ware afkomst en vroeg hem de herkenningstekens van zijn vader Aigeus te voorschijn te halen en daarmee naar Athene te gaan. Theseus wentelde de steen zonder moeite opzij. Hij trok de sandalen aan en hing het zwaard aan zijn zijde. Hij weigerde echter om over zee te gaan, hoewel zijn moeder en zijn grootvader hem daar dringend om verzochten. De weg over de Isthmos naar Athene was destijds namelijk zeer gevaarlijk, omdat er overal rovers en booswichten op de loer lagen. Herakles had er weliswaar enkele uit de weg geruimd, maar in die tijd diende hij als slaaf bij koningin Omphale in Lydia en in Griekenland waren gewelddaden weer aan de orde van de dag omdat niemand ze een halt toeriep. Grootvader Pittheus beschreef de jonge Theseus nauwkeurig al die rovers en moordenaars en welke wreedheden ze tegen reizigers begingen, maar Theseus had zich al lang aan het voorbeeld van Herakles en diens dapperheid gespiegeld en hij liet zich niet afschrikken.

Toen Theseus zeven jaar was, had Herakles zijn grootvader bezocht en ook de kleine Theseus had aan tafel mogen zitten. Herakles had bij het maal zijn leeuwehuid afgelegd. De andere knapen waren er bij het zien van die huid angstig vandoor gegaan. Theseus echter ging zonder vrees naar buiten, pakte een dienaar een bijl af en stormde daarmee op de huid af die hij voor een echte leeuw hield. Sinds die tijd droomde Theseus vol bewondering over de daden van Herakles en over het zelf verrichten van dergelijke daden. Ze waren ook aan elkaar verwant, want hun moeders waren schoonzusters*. Zo was het voor de zestienjarige Theseus ondenkbaar dat hij de strijd zou ontwijken terwijl Herakles overal orde schiep. 'Wat zou de god,' zei hij verontwaardigd, 'die men mijn vader noemt, van die reis in de veilige schoot van zijn wateren denken, wat zou mijn vader zeggen als ik hem als herkenningsteken sandalen zonder stof en een zwaard zonder bloed bracht?' Die woorden vielen bij zijn grootvader, die ook een dapper held was geweest, in goede aarde. Zijn moeder gaf hem haar zegen en Theseus ging op weg.

THESEUS' TOCHT NAAR ATHENE

De eerste die Theseus' weg versperde was de struikrover Periphetes. Die droeg een met ijzer beslagen knots waarmee hij reizigers placht neer te slaan. Daarom droeg hij de bijnaam Knotsdrager.

Toen Theseus in de omgeving van Epidauros kwam schoot deze booswicht uit een donker bos te voorschijn en versperde hem de weg. De jongeling riep hem echter opgewekt toe: 'Je komt mij goed van pas!' En hij wierp zich op de rover en versloeg hem na een korte strijd. Hij nam de dode de knots af en droeg die voortaan als overwinningsteken en wapen.

* Volgens de oudste sage waren Herakles en Theseus niet aan elkaar verwant. Als men echter in plaats van Anaxo (dochter van Alkaios) Lysidike (dochter van Pelops) als moeder van Alkmeone aanneemt, zou ook Herakles een achterkleinzoon van Pelops zijn en is de verwantschap tussen de twee grote helden een feit.

Op de landengte van Korinthe ontmoette hij een andere boosdoener. Dat was Sinnis de Sparrenbuiger. Hij werd zo genoemd omdat hij met zijn reusachtig sterke handen de toppen van twee sparren naar beneden placht te buigen. Daar bond hij zijn gevangenen aan en liet hen door de terugzwiepende bomen in tweeën scheuren. Met het doden van die duivel wijdde Theseus zijn nieuwe knots in. Sinnis had een zeer schone en slanke dochter, Perigoune, die na de moord op haar vader was gevlucht. Het meisje had zich in het struikgewas verborgen en smeekte met kinderlijke onschuld de struiken om haar te helpen. Ze beloofde ze nooit te zullen kwetsen of verbranden als ze haar verbergen en redden wilden. Maar toen Theseus haar toeriep dat hij haar niets wilde aandoen, kwam ze te voorschijn en bleef lange tijd onder zijn hoede. Hij gaf haar later ten huwelijk aan Deioneus, de zoon van koning Eurytos van Oichalia. Ook haar nakomelingen hielden zich aan de eed van hun stammoeder en verbrandden nimmer een struik.

Theseus bond niet alleen de strijd aan met boosdoeners, maar ook - evenals Herakles - met wilde dieren.

Zo doodde hij ook de Phaja. Dat was de naam van het Kromyonische zwijn dat een woest en strijdbaar dier was. Bij de grens van Megara stuitte hij op Skeiron, een andere beruchte struikrover. Hij verbleef meestal op de hoge rotsen tussen het land van Megara en Attika en placht brutaalweg reizigers zijn voeten voor te houden met het bevel die te wassen. Terwijl ze dat dan deden schopte hij hen in zee. Theseus liet hem nu zelf met die wijze van sterven kennis maken. Reeds op Attisch grondgebied ontmoette hij bij de stad Eleusis de straatrover Kerkyon. Die daagde voorbijgangers uit tot een tweekamp en als hij won bracht hij zijn tegenstander om. Theseus nam zijn uitdaging aan, overwon hem en verloste zo de wereld van een andere schurk. Weldra trof hij de laatste en wreedste van de straatrovers, Damastes, die iedereen echter onder zijn bijnaam Prokroustes, de Ledenrekker, kende. Hij bezat twee ledikanten, het ene erg kort en het andere erg lang. Kwam er nu een vreemdeling in zijn gebied, die klein van gestalte was, dan voerde de onguere rover zijn gast naar het lange bed. 'Zoals u ziet,' zei hij dan, 'is mijn bed veel te groot voor u. Laat mij u passend maken voor het bed, vriend!' En dan rekte hij de ongelukkige zo lang uit tot deze de geest gaf. Kwam er echter iemand van flink formaat, dan bracht hij die naar het korte ledikant en verklaarde dan: 'Het spijt mij zeer, beste, dat mijn bed niet voor u gemaakt en veel te klein is, maar dat zal snel verholpen zijn!' Bij die woorden hakte hij dan zijn gast de benen af voor zo ver ze uit het bed staken. Deze reus werd door Theseus in het kleine bed gegooid en met zijn zwaard korter gemaakt zodat hij jammerlijk omkwam.

Op zijn gehele tocht had Theseus nog niemand ontmoet die vriendelijk was. Toen hij ten slotte bij de rivier de Kephisos kwam, trof hij daar enkele mannen uit het geslacht der Phyaliden die hem gastvrij ontvingen*. Ze reinigden hem op zijn verzoek volgens hun gebruik van het vergoten bloed en onthaalden hem in hun huis. Daarna bedankte hij die gedegen lieden en richtte zijn schreden naar de nabije geboortestad van zijn vader.

* De held Phyalos had in Eleusis de godin Demeter gastvrij onthaald en daarvoor van haar de plant van de vijgeboom ten geschenke gekregen. Zijn nakomelingen waren de vrome, gastvrije Phyaliden.

THESEUS IN ATHENE

In Athene vond de jonge held niet de vrede en de blijdschap die hij had verwacht. Onder de burgers heerste verwarring en tweedracht en in het huis van zijn vader Aigeus heerste een treurige toestand. Medeia, die op haar drakewagen Korinthe en de wanhopige Iason had verlaten, was naar Athene gekomen. Ze had op slinkse wijze het vertrouwen van de oude Aigeus weten te winnen en beloofd hem met haar tovermiddelen de kracht van zijn jeugd terug te geven. Dat was de reden waarom de koning met haar in een vrouwelijke houding leefde. Door haar toverij was Medeia reeds van de komst van de jeugdige Theseus op de hoogte. Ze overreedde Aigeus, die de onrust onder zijn burgers met argwaan bezag, de vreemdeling, die ze als een gevaarlijke spion afschilderde, als gast te onthalen en met vergif uit de weg te ruimen, want ze vreesde door hem het huis uitgewezen te worden.

Zo verscheen Theseus als vreemdeling aan tafel en verheugde zich erop zijn vader zelf te laten ontdekken wie hij als gast aan tafel had. Reeds was hem de gifbeker voorgezet en wachtte Medeia ongeduldig op het ogenblik waarop hij zijn eerste slok zou nemen. Maar Theseus schoof de beker opzij. Hij verlangde er naar zijn vader de herkenningstekens te laten zien. Schijnbaar om het hem voorgedekte vlees te snijden, trok hij het zwaard dat zijn vader voor hem onder het rotsblok had gelegd. Nauwelijks had de vader het hem welbekende wapen gezien of hij gooide de gifbeker om. Met enkele vragen overtuigde hij er zich van zijn zo vurig verlangde zoon voor zich te hebben. Dolgelukkig sloot hij hem in zijn armen. Onmiddellijk stelde zijn vader hem voor aan het volk aan wie hij de avonturen van zijn reis moest vertellen. Het volk begroette de jonge held met vreugde en geestdrift. De achterbakse Medeia werd het land uitgejaagd*.

THESEUS BIJ MINOS

De eerste daad van Theseus, nadat hij als koningszoon en erfgenaam van de Attische troon was erkend, was de vijftig zonen van zijn oom Pallas te doden. Ze hadden gehoopt op de troon te komen en waren woedend dat een toevallig voorbijkomende vreemdeling in de toekomst de heerschappij over hen en het land zou krijgen. Ze grepen daarom naar hun wapens en legden de nieuwkomer een hinderlaag. Maar hun heraut, een vreemdeling, verraadde dat plan aan Theseus, die op zijn beurt hun schuilplaats overviel en hen alle vijftig afmaakte. Om door die slachting uit noodweer niet het volk tegen zich te krijgen, besloot Theseus een daad te verrichten die allen voordeel zou bieden: hij overwon de Marathonische stier**, die de

* Zij vluchtte naar haar geboorteland Kolchis. Daar was haar vader Aietes door zijn eigen broer onttroond. Medeia verzoende zich met hem en hielp hem met haar toverkunsten weer aan de macht. Na haar dood moet zij door de Kolchiërs als een godheid zijn vereerd.

** Dit was dezelfde die Herakles eens op Kreta geroofd en op bevel van Eurystheus weer logelaten had.

inwoners van vier Attische gemeenten in grote nood had gebracht. Hij voerde de stier triomfantelijk door Athene en offerde hem ten slotte aan Apollo.

Omstreeks die tijd kwamen voor de derde maal afgezanten van koning Minos van Kreta naar Athene om het gebruikelijke tribuut te halen. Dat zat zo: de zoon van Minos, Androgeos, was in het Attische land door een slinkse streek gedood. Daarvoor had zijn vader de inwoners met een vernietigende inval geteisterd en de goden zelf hadden het land door droogten en ziekten verwoest. Toen deed het orakel van Apollo de uitspraak dat de toorn van de goden en het lijden van de Atheners zouden ophouden als ze Minos konden kalmeren en zijn vergeving konden verkrijgen. Hierop hadden de Atheners zich met smeekbeden tot hem gewend en vrede verkregen tegen de voorwaarde dat ze om de negen jaar zeven jongelingen en zeven jonkvrouwen als tribuut naar Kreta zouden sturen. Die werden door Minos in zijn beroemde labyrint opgesloten en daar door de afgrijselijke Minotaurus, die half mens half stier was, gedood.

Toen nu de tijd voor het derde tribuut was gekomen en de ongehuwde zonen en dochters zich aan dat verschrikkelijke lot moesten onderwerpen, begonnen de burgers te morren: Aigeus was de veroorzaker van het ganse onheil. Hij had een bastaard tot opvolger benoemd en zag nu onverschillig toe hoe hun kinderen werden ontnomen. Theseus kon dat geklaag niet aanhoren. Hij stond op in de volksvergadering en verklaarde zich vrijwillig beschikbaar te stellen. Het volk bewonderde zijn edelmoedigheid. Hij bleef onwrikbaar bij zijn besluit, ook toen zijn vader hem dringend verzocht niet te gaan. Hij stelde Aigeus gerust met de verzekering dat hij de Minotaurus zou verslaan. Tot dusver was het schip dat de ongelukkige offers naar Kreta bracht uitgerust geweest met zwarte zeilen. Nu echter gaf Aigeus, toen hij zijn zoon zo overtuigd hoorde spreken, de stuurman ook witte zeilen mee en beval hem die te hijsen als Theseus behouden terugkeerde.

Toen de loten waren getrokken, leidde de jonge Theseus de knapen en de meisjes die uitgeloot waren, eerst naar de tempel van Apollo en bracht de god in hun naam de met witte wol omwikkelde olijftak, de offerande van de om bescherming vragenden. Daarna trok hij met hen naar de haven en ging aan boord van het treurschip. Het orakel had hem gezegd de godin van de liefde tot leidsvrouw te kiezen. Theseus begreep die spreuk niet maar bracht Aphrodite wel een offer. De betekenis van de voorspelling bleek later duidelijk uit het resultaat. Want toen Theseus op Kreta was geland en voor koning Minos verscheen, trokken zijn jeugd en schoonheid de blikken van de lieflijke koningsdochter Ariadne. Zij bekende hem haar genegenheid en overhandigde hem een kluwen draad waarvan hij het begin aan de ingang van het labyrint moest vastmaken om hem dan, als hij in de gangen van de doolhof doordrong, verder af te wikkelen tot hij bij de plek zou zijn gekomen waar de afschuwelijke Minotaurus de wacht hield. Tevens gaf ze hem een zwaard waarmee het ondier gedood kon worden. Theseus werd met zijn metgezellen door Minos het labyrint ingestuurd. Theseus ging aan het hoofd van de schare. Het gelukte hem de Minotaurus met zijn toverwapen te doden. Met behulp van de afgewikkelde draad konden ze allen veilig uit de onderaardse gangen van het labyrint ontsnappen. Theseus vluchtte met zijn metgezellen en Ariadne sloot zich bij hem aan. Op haar raad had hij de bodem van de schepen der Kretenzers stukgeslagen zodat haar vader hen niet zou kunnen achtervolgen. Ze waanden zich in veiligheid en overnachtten zorge-

loos op het eiland Dia dat later Naxos werd genoemd. Toen verscheen hem in een droom de god Bakchos, die verklaarde dat Ariadne met hem was verloofd en hij dreigde Theseus met alle onheil als deze hem niet zijn geliefde zou afstaan. Theseus was door zijn grootvader opgevoed in de vreze der goden. Hij had ontzag voor de toorn van de god en liet daarom de bedroefde koningsdochter alleen op het eenzame eiland achter en voer verder. In de nacht verscheen Bakchos en ontvoerde Ariadne naar de berg Drios. Daar verdween eerst de god en kort daarna werd ook Ariadne onzichtbaar. Theseus en zijn metgezellen waren zeer terneergeslagen over het verlies van de jonkvrouw. In hun droefheid vergaten ze dat hun schip nog met de zwarte zeilen was uitgerust waarmee ze waren vertrokken. Ze vergaten de witte zeilen te hijsen en het schip voer in haar zwarte rouwdracht de vaderlandse kust tegemoet. Aigeus was aan de haven toen het schip in zicht kwam. Uit de zwarte kleur van de zeilen leidde hij af dat zijn zoon dood was. Daarop stortte hij zich, het leven moede, van de rotsen in zee*. Weldra lag het schip gemeerd en had Theseus in de haven het de goden beloofde offer gebracht. Hij zond een heraut naar de stad om hun behouden terugkeer te melden. De bode wist niet wat te denken van de ontvangst die hem in de stad ten deel viel. Terwijl sommigen hem vol blijdschap verwelkomden, waren anderen in diepe rouw gedompeld. Ten slotte werd het raadsel opgelost, want geleidelijk verbreidde zich de mare van 's konings dood. De heraut keerde naar de haven terug. Theseus was nog in de tempel bezig een dankoffer te brengen. De heraut bleef voor de deur staan om de heilige handeling niet door de droevige tijding te verstoren. Zodra het offer was voltooid, meldde hij Aigeus' einde. Als door de bliksem getroffen sloeg Theseus tegen de grond.

deel 3

THESEUS ALS KONING

Het schip waarmee Theseus en de Attische jongens en meisjes behouden waren teruggekeerd, een vaartuig met dertig riemen, werd als een eeuwig aandenken door de Atheners bewaard. Het vermolmd hout werd steeds weer door nieuw vervangen. Het werd nog lang na Alexander de Grote aan vrienden van de oudheid getoond. Theseus bewees als koning dat hij niet alleen een held in de strijd was, maar ook de bekwaamheid bezat een staat te stichten en een volk in vredetijd te leiden. Hierin overtrof hij zelfs zijn voorbeeld Herakles. Voor zijn regeringsperiode woonden de meeste inwoners van Attika verspreid rond de burcht en rond de kleine stad Athene in alleenstaande boerenhofsteden en kleine gehuchten. Het was moeilijk om hen voor vergaderingen bijeen te krijgen. Theseus verenigde alle burgers van Attika in een stad en maakte van de verspreid liggende gemeenten een enkele gemeenschappelijke staat. Hij bracht dit grote werk niet tot stand met geweld, maar bezocht daarvoor alle gehuchten en families om hun instemming te verkrijgen. Bij de armen en laag geplaatsten behoefde hij niet veel overredingskracht te gebruiken, want die

* Daarom heet de zee tussen Griekenland en Klein-Azië sindsdien de Aigeïsche Zee, d.i. de Zee van Aigeus.

konden bij het samengaan met de rijken alleen baat hebben. De machtigen en rijken echter beloofde hij de macht van de koning, die tot dusver in Athene onbeperkt was geweest, te beknotten en zegde hij vrijheid van bestuur toe. 'Ik zelf,' sprak hij, 'wil slechts uw aanvoerder in oorlogstijd en beschermer van de wetten zijn, in alle andere zaken zullen mijn medeburgers gelijke rechten hebben.' Vele voorname burgers vonden dit aanvaardbaar. Anderen echter, die de omwenteling van de staatsvorm minder welkom was, vreesden zijn geliefdheid bij het volk, zijn grote macht en zijn bekende heldenmoed. Ze stemden daarom liever vrijwillig toe voor hij hen er toe dwong.

Zo hief hij alle raadhuisen en onafhankelijke overheden van de gemeenten op en stichtte een gemeenschappelijk raadhuis midden in de stad. Hij stelde ook een feest voor alle staatsburgers in dat hij de Panathenaien, d.i. het Alle-Athenerfeest, noemde. Nu eerst werd Athene een echte stad en haar naam algemeen bekend. Voordien was het niet meer dan een koningsburcht geweest, door zijn stichter Kekropsburcht genoemd, waar omheen slechts enkele burgerhuizen stonden. Om de nieuwe stad nog te vergroten trok hij onder toezegging van gelijke burgerrechten uit alle streken nieuwe bewoners aan, want hij wilde van Athene een nederzetting van velerlei volken maken. Om echter te voorkomen dat de toegestroomde menigte de nieuwe staat in wanorde bracht, maakte hij eerst onderscheid tussen edelen, landbouwers en handwerkers en gaf iedere klasse haar eigen rechten en plichten. Hij beperkte, zoals hij had beloofd, zijn eigen macht als koning en maakte die afhankelijk van de raad der edelen en de vergadering van het volk.

DE AMAZONENOORLOG

Theseus stelde het land onder de bescherming van Athena. Bovendien voerde hij ter ere van Poseidon, wiens bijzondere beschermeling hij was, de heilige kampspelen op de Isthmos van Korinthe in. Toentertijd werd Athene door een merkwaardige en unieke oorlog geteisterd. Theseus was in zijn jonge jaren bij een veldtocht op de kust van de Amazonen geland. Merkwaardigerwijs vluchtten deze niet voor de krachtige held, maar zonden hem geheel tegen hun gewoonten in geschenken. Niet alleen de giften vielen bij Theseus in de smaak, maar ook de schone Amazone die ze bracht. Zij heette Hippolyte*, en de held nodigde haar uit aan boord te komen. Hippolyte had er geen bezwaar tegen de echtgenote van zulk een held te zijn. Maar het strijdbare vrouwenvolk der Amazonen was verontwaardigd over die brutale roof en zon lange tijd op wraak. Op een goede dag landden ze plotseling met een vloot, veroverden het land, omsingelden de stad en vielen deze binnen. Midden in Athene sloegen ze hun kamp op, terwijl de geschrokken inwoners zich in de burcht terugtrokken. Beide partijen durfden geen aanval te beginnen tot Theseus vanuit de burcht de strijd begon. Aanvankelijk deinsden de Atheense mannen onthutst voor

* Volgens sommigen dezelfde die haar gordel aan Herakles gaf. Anderen noemen de latere echtgenote van Theseus niet Hippolyte, maar Antiope.

de aanstormende manwijven achteruit en werden ze tot de tempel der Erinyen teruggedrongen. Toen werd de rechtervleugel van de Amazonen tot hun legerplaats teruggedreven en velen sneuvelden. Koningin Hippolyte moet in die slag met haar echtgenoot tegen de Amazonen hebben gestreden. Een werpspies trof haar aan Theseus' zijde en velde haar. Later werd er te harer nagedachtenis een zuil opgericht. De oorlog werd beëindigd na het sluiten van een vredesovereenkomst en de Amazonen verlieten Athene om naar hun vaderland terug te keren.

THESEUS EN PEIRITHOOS

Theseus was bekend om zijn buitengewone kracht en dapperheid. Peirithoös, een van de beroemdste helden uit de oudheid, een zoon van Ixion, had er plezier in hem eens op de proef te stellen en stal enkele runderen van Theseus. Toen hij bemerkte dat Theseus hem gewapend achterna kwam, had hij bereikt wat hij wilde. Als op een onzichtbaar teken wierpen ze beiden de wapens neer en snelden op elkaar toe. Peirithoös stak Theseus zijn rechterhand toe en eiste van hem zelf als scheidsrechter over de roof van de runderen te beslissen. 'De enige genoegdoening die ik verlang,' antwoordde Theseus met lachende ogen, 'is dat je mijn vriend en medestrijder wordt!' De beide helden omarmden elkaar en bezwoeren elkaar als vrienden eeuwig trouw.

Toen Peirithoös de Thessalische vorstendochter Hippodameia uit het geslacht der Lapithen huwde, nodigde hij ook zijn wapenbroeder op de bruiloft. De Lapithen waren een beroemde stam uit Thessalia, ruwe, bijna nog op dieren lijkende bergmensen, de eerste stervelingen die paarden wisten te temmen. De bruid echter was een slanke schoonheid met een lieflijk gelaat, zodat alle gasten Peirithoös gelukkig prijsden. Alle vorsten van Thessalia waren op het feest aanwezig, maar ook de verwanten van Peirithoös, de Kentauren, de halfmensen die van een wolk afstamden die Ixion*, de vader van Peirithoös, in plaats van Hera had omarmd. Daarom werden ze ook wel de wolkenzonen genoemd. Ze waren vijanden van de Lapithen. Ditmaal echter had de verwantschap met de bruidegom hen de oude wrok doen vergeten en waren ze vreedzaam naar het vreugdefeest gekomen.

* De eerste familiemoordenaar. Toen zijn schoonvader Deïon bij hem kwam om het gebruikelijke bruidsgeschenk op te eisen dat Ixion hem had onthouden, smet deze hem in een kuil met gloeiende kolen. Daar zijn dierste verlangens ook naar de godenkoningin uitgingen, legde Zeus hem voor straf in de onderwereld op een rad dat zonder ophouden met een afschuwelijke snelheid ronddraaide.

Lange tijd ging het feestgedruis ongestoord door. Toen kwam, opgewonden door de vele wijn, de wildste Kentaur, Eurytion, bij de aanblik van de schone jonkvrouw Hippodameia op de gedachte de bruidegom zijn bruid te roven. Niemand wist hoe het gebeurd was, niemand had iets bemerkt, maar opeens zagen de gasten hoe de woeste Eurytion de zich verzettende en om hulp schreeuwende Hippodameia aan haar haren over de vloer achter zich aan sleepte. Zijn voorbeeld was voor de door de wijn verhitte schare van Kentauren het teken hetzelfde te proberen. En eer de helden en de Lapithen zich van hun plaats hadden verheven, had elk der Kentauren reeds een van de Thessalische meisjes, die aan het hof van de koning dienden of als gasten op de bruiloft aanwezig waren, met ruwe hand als buit gegrepen. Het gegil van de vrouwen weerklonk door het hele huis. Snel sprongen vrienden en verwanten van de bruid overeind.

'Wat bezielt je, Eurytion,' riep Theseus, 'om Peirithoös te tergen terwijl ik nog leef en dus twee helden tegelijk te krenken?' Met die woorden ontrukte hij de woeste rover de bruid. Eurytion wist geen antwoord, hief daarom zijn hand op en gaf Theseus een slag tegen de borst. Maar deze greep – daar hij geen wapen bij de hand had – een metalen kruik en smet die zijn tegenstander in het gezicht zodat deze in het zand beet en hersens en bloed uit zijn hoofd spatten.

'Te wapen!' klonk het nu van alle kanten. Eerst vlogen bekers, flessen en potten door de lucht. Toen griste een Kentaur de offeranden van de heilige plaatsen. Een andere wierp de kaarsenkroon in de menigte. Weer een ander vocht met een gewei dat als sieraad en votiegeschenk aan de wand had gehangen. Onder de Lapithen werd een vreselijk bloedbad aangericht. Nu suisde de speer van Peirithoös door de lucht en doorboorde een reusachtige Kentaur, Petraios, die juist een eik uit de grond wilde rukken om daarmee te vechten. Een tweede, Diktys, viel onder de slagen van de Griekse held en ontwortelde in zijn val een machtige es. Een derde wilde dit wreken maar hij werd door Theseus met een eikepaal verbrijzeld. Kyllaros was de schoonste van de Kentauren. Hij had lange blonde lokken en een baard, zijn jeugdige gelaat droeg een vriendelijke uitdrukking, nek, schouders, handen en borst waren goed gevormd en ook het achterste deel van zijn lichaam, het paardelijf, was zonder fouten. Hij was met zijn geliefde, de schone Hylonome, naar het feest gekomen. Zij had zich tijdens het maal verliefd tegen hem aan gevlijd en vocht nu zij aan zij met hem. Hij werd door een onbekende hand getroffen en stervend viel hij in de armen van zijn geliefde. Hylonome boog zich over haar geliefde, trok de pijl uit zijn hart en liet zich daarin vallen.

Nog lang woedde de strijd tot de Kentauren ten slotte overwonnen waren en zij zich door de vlucht aan een verdere slachting onttrokken. Peirithoös bleef in het bezit van zijn bruid en Theseus nam de volgende ochtend afscheid van zijn vriend. De gemeenschappelijke strijd had de nog jonge vriendschapsband onlosmakelijk gemaakt.

Theseus bevond zich nu op het keerpunt van zijn geluk. Toen de held de geliefde van zijn jeugd, Ariadne, uit Kreta had ontvoerd, was ook Ariadne's jongere zuster Phaidra meegegaan. Die wilde niet van haar zijde wijken en ging, toen Ariadne door Bakchos was geroofd, met Theseus mee naar Athene omdat ze niet dorst terug te keren naar haar tirannieke vader. Pas toen haar vader was gestorven keerde het meisje naar Kreta terug en groeide daar, in het huis van haar broer, koning Deukalion, op tot een schone en verstandige vrouw. Theseus, die na de dood van Hippolyte lang ongehuwd bleef, hoorde veel over haar bekoorlijkheden en hoopte dat ze even mooi en bevallig zou zijn als haar zuster Ariadne. Deukalion was Theseus goedgezinnd en sloot, toen deze van de bloedige bruiloft van zijn Thessalische vriend was teruggekeerd, een verdrag tot aanval en verdediging met de Athener.

Theseus wendde zich nu tot hem met het verzoek hem zijn zuster Phaidra tot echtgenote te geven. Dat werd hem niet geweigerd en weldra voerde de zoon van Aigeus de jonge vrouw uit Kreta mee naar huis. Ze leek zozeer op Ariadne dat Theseus zichzelf weer zeer jong voorkwam. Opdat er niets aan zijn geluk zou ontbreken, schonk zij de koning in de eerste jaren van hun huwelijk twee zoons, Akamas en Demophoon. Maar Phaidra was niet zo goed en zo trouw als ze mooi was. Haar beviel de jeugdige zoon van de koning, Hippolytos, die even oud was als zij, beter dan de vader. Deze Hippolytos was de enige zoon die de door Theseus ontvoerde Amazone haar echtgenoot had geschonken. Op jeugdige leeftijd had de vader de knaap naar Troizen gestuurd om hem bij de broers van zijn moeder Aithra te laten opvoeden. Toen hij volwassen was geworden kwam de knappe jongeling, die zich aan de kuise godin Artemis wilde wijden en nog nimmer een vrouw in de ogen had gekeken, naar Athene en Eleusis om daar aan de mysteriën deel te nemen. Toen zag Phaidra hem voor de eerste maal. Ze meende haar verjongde man te zien en zijn schone gestalte en onschuld deden haar hart ontvlammen. Maar ze verborg haar hartstocht diep in haar borst. Toen de jongeling was afgereisd, bouwde ze op de burcht van Athene, van waaruit men in de richting van Troizen kon kijken, de liefdesgodin een tempel die later de naam tempel van Aphrodite Verrekijkster kreeg. Hier zat ze dagen achtereenvolgend, haar blik op zee gericht.

Toen Theseus een reis naar Troizen ondernam om daar zijn verwanten en zijn zoon te bezoeken, vergezelde zijn vrouw hem. Ook daar trachtte ze nog lang haar hartstocht te onderdrukken. Ze zocht de eenzaamheid en beweende haar ongeluk onder een mirteboom. Ten slotte echter nam ze haar oude voedster in vertrouwen, een geslepen en haar in blinde en dwaze liefde toegedane oude vrouw, die aanbood de jongeling op de hoogte te brengen van de hartstocht van zijn stiefmoeder. Maar de onschuldige Hippolytos hoorde haar met ontsteltenis aan en zijn ontzetting werd nog groter toen zijn plichtvergetende stiefmoeder zelf hem zelfs voorstelde zijn eigen vader van de troon te stoten en met haar scepter en heerschappij te delen. In zijn afschuw vervloekte hij alle vrouwen en meende alleen al door het aanhoren van een zo schandelijk voorstel ontwijd te zijn. En toen Theseus afwezig was – daarop had Phaidra namelijk gewacht – verklaarde Hippolytos geen ogenblik langer met haar onder een dak te willen verkeren. Hij snelde, nadat hij de voedster verontwaardigd had afgewezen, naar buiten om in dienst van zijn geliefde meesteres, de godin Arte-

mis, in de bossen te jagen en zo lang het koningshuis te mijden tot zijn vader was teruggekeerd bij wie hij zijn hart wilde uitstorten.

Phaidra wilde de afwijzing van haar aanzoek niet overleven. Schuld en hartstocht streken in haar. Maar de boosheid overwon. Toen Theseus terugkeerde vond hij in de krampachtig dichtgeknepen hand van zijn vrouw een brief die zij voor haar dood had geschreven.

‘Hippolytos heeft getracht mij van mijn eer te beroven. Mij is geen andere weg gebleven. Ik sterf liever dan de trouw aan mijn echtgenoot te breken.’

Lange tijd bleef Theseus verlamd van ontzetting en afgrijzen staan. Ten slotte hief hij zijn handen ten hemel en bad: ‘Vader Poseidon, u die mij steeds hebt liefgehad als een eigen kind, hebt mij eens gezegd drie wensen van mij te willen vervullen. Nu doe ik een beroep op die belofte. Slechts een wens zag ik graag vervuld: laat voor mijn vervloekte zoon de zon vandaag niet meer ondergaan!’ Nauwelijks had hij die vervloeking uitgesproken of Hippolytos, terug van de jacht en op de hoogte van zijn vaders terugkeer, betrad het paleis. Op de beschimpingen van zijn vader antwoordde de zoon rustig: ‘Vader, mijn geweten is rein, ik ben mij van geen slechte daad bewust.’ Maar Theseus hield hem de brief van zijn stiefmoeder voor en verbande zijn zoon uit het land. Hippolytos riep zijn beschermgodin, de kuise Artemis, als getuige van zijn onschuld aan en zei zijn tweede vaderland Troizen vaarwel.

Nog op de avond van diezelfde dag vervoegde zich een ijlode bij koning Theseus en zei: ‘Heer en koning, uw zoon Hippolytos ziet het daglicht niet meer.’ Theseus bleef bij die boodschap volkomen onbewogen en zei met een bitter lachje: ‘Heeft hem een vijand verslagen wiens vrouw hij heeft onteerd zoals hij die van zijn eigen vader wilde onteren?’ – ‘Neen, neen,’ antwoordde de bode, ‘zijn eigen wagen heeft hem gedood!’ – ‘O Poseidon!’ riep Theseus en hief zijn handen dankend ten hemel, ‘zo hebt u mij vandaag als een echte vader geholpen en mijn bede verhoord! Maar spreek, hoe is mijn zoon aan zijn eind gekomen?’

De bode begon te vertellen: ‘Wij dienaren roskamden aan het strand de paarden van onze heer Hippolytos toen hij kwam en ons beval paarden en wagen voor vertrek gereed te maken. Toen alles klaar stond hief hij zijn handen ten hemel en bad: ‘Zeus, moge u mij verdelgen indien ik een slecht mens ben! En moge mijn vader, of ik nu dood ben of leef, vernemen dat hij mij onrecht heeft aangedaan!’ Toen sprong hij op de wagen, greep de teugels en reed, door ons dienaren begeleid, weg in de richting van Argos en Epidauros. Wij waren aan de kale kust van de zee gekomen, rechts van ons ruiste de branding en links rezen rotsblokken op, toen wij ineens een groot gedruis hoorden. Het klonk als onderaardse donder. De paarden spitsten hun oren, wij keken angstig om ons heen om te zien waar het geluid vandaan kwam. Toen zagen we op zee een torenhoge golf die naar de hemel rees en ons het gezicht op de andere oever en de Isthmos ontnam. De watermassa stortte zich schuimend en borrelend op de oever. Met de enorme golf spuwde de zee een monster aan land, een reusachtige stier wiens geloei door oever en rotsen werd weerkaatst. Het joeg de paarden angst aan. Onze heer trok de teugels met beide handen strak aan. Maar de paarden gingen in galop. Toen ze op de vlakke weg voortjoegen versperde het monster hen de weg. Toen de paarden opzij naar de rotswand wilden uitwijken drong hij ze daar tegen door pal langs de wagen mee te draven. Zo kwam het dat de wielen tegen de rotsen stootten en uw arme zoon voorover sloeg en met de omgesla-

gen wagen door de paarden over zand en stenen werd meegesleurd. Alles ging veel te snel voor ons dienaren om te hulp te komen. Een vooruitspringende rots ontnam ons het zicht. Ineens was het monster weer verdwenen alsof het door de grond was opgeslokt.’

Theseus staarde sprakeloos naar de grond. ‘Ik verheug mij niet over zijn ongeluk, maar ik beklaag het evenmin,’ sprak hij eindelijk vol twijfel. ‘Kon ik hem nog maar een keer levend zien om met hem te praten en over zijn schuld te spreken.’ Op dat moment werd hij onderbroken door het geweeklaag van een oude vrouw die de kring van dienaren doorbrak en zich voor de voeten van koning Theseus wierp. Het was de oude voedster van koningin Phaidra die door haar geweten gekweld niet langer kon zwijgen en onder tranen de koning de onschuld van de jongeling en de schuld van haar gebiedster openbaarde. Eer de ongelukkige vader tot bezinning was gekomen, werd zijn zoon Hippolytos, verbrijzeld maar nog ademend, op een draagbaar het paleis binnengedragen. Theseus boog zich berouwvol en wanhopig over de stervende die aan de omstanders nog de vraag kon stellen: ‘Is mijn onschuld bekend?’ Hun bevestigende geknik troostte hem. ‘Arme vader,’ fluisterde hij met zijn laatste krachten, ‘ik vergeef u!’ Toen stierf hij.

Hij werd door Theseus begraven onder de mirteboom waar Phaidra zo lang tegen haar liefde had gestreden. Hier, op haar lievelingsplek, was ook haar lichaam bijgezet, want de koning wilde zijn echtgenote in de dood niet onteren.

THESEUS OP VROUWENROOF

Door zijn vriendschap met de jonge held Peirithoös ontwaakte in de ouder worden-de Theseus weer de lust naar vermetele, eenzame, ja zelfs baldadige avonturen. Peirithoös’ echtgenote Hippodameia was na korte tijd gestorven en daar ook Theseus nu weduwnaar was, gingen beiden op vrouwenroof. Destijds was de later zo beroemde Helena, de dochter van Zeus en Leda, die in het paleis van haar stiefvader Tyndareos in Sparta opgroeide, nog erg jong, maar ze gold reeds als het mooiste meisje van haar tijd. Theseus en Peirithoös zagen haar, toen ze op hun rooftocht in Sparta kwamen, in een tempel dansen. Beiden ontstaken in liefde voor haar. In hun overmoed ontvoerden ze de vorstin uit het heiligdom en brachten haar eerst naar Tegea in Arkadia. Daar lootten ze om Helena en de een beloofde de ander broederlijk de verliezer bij de roof van een andere schone te helpen. Theseus won het meisje en bracht haar naar Aphidnai in Attika. Daar droeg hij Helena over aan zijn moeder en stelde haar onder bescherming van zijn vrienden.

Daarna trok Theseus met zijn wapenbroeder verder en ze beraamden een herculische daad. Peirithoös besloot de vrouw van Plouton, Persephone, uit de onderwereld te ontvoeren en zich op die manier schadeloos te stellen voor het verlies van Helena. Dat die poging mislukte en ze door Plouton veroordeeld werden om eeuwig in de onderwereld te blijven, dat Herakles beiden wilde bevrijden maar alleen Theseus uit de Hades kon redden, is reeds verteld. Terwijl Theseus in de onderwereld gevangen zat, gingen de broers van Helena, Kastor en Polydeukes, op weg en kwamen on-

gehinderd in Athene waar ze de teruggave van Helena eisten. Maar toen ze te horen kregen dat de jonge vorstin niet in Athene was en niemand wist waar Theseus haar had ondergebracht, werden ze razend en dreigden met geweld. Daar schrokken de Atheners van en een uit hun midden, Akademos, die wel door Theseus op de hoogte was gebracht, verried de broers dat Helena in Aphidnai verborgen werd gehouden. Kastor en Polydeukes rukten nu op naar die stad en veroverden haar met een stormloop.

In Athene was intussen nog het een en ander gebeurd dat voor Theseus ongunstig was. Menestheus, de zoon van Peteos, een achterkleinzoon van Erechtheus, had zich opgeworpen als woordvoerder van het volk en zich tegen de leegstaande troon gekeerd. Hij had ook de voorname burgers opgeruid door hen wijs te maken dat de koning hen, toen hij hen van hun landgoederen naar de stad liet verhuizen, tot onderdanen en slaven had gemaakt. Het volk hield hij voor dat het, ter wille van een vrijheidsdroom, zijn landelijke heiligdommen en goden had verlaten en in plaats van afhankelijk te zijn van vele goede inheemse heren, een vreemdeling en despoot diende. Toen nu de verovering van Aphidnai door de Tyndariden Athene met schrik vervulde, maakte Menestheus ook van die stemming van het volk gebruik. Hij haalde de burgers over om voor de zonen van Tyndareos, die Helena aan haar bewakers hadden ontruikt, de poorten van de stad te openen en hen vriendelijk te ontvangen, aangezien ze alleen tegen Theseus, de ontvoerder van het meisje, oorlog voerden. Het gedrag van de Tyndariden bewees dat Menestheus ditmaal de waarheid had gesproken; want hoewel ze door de openstaande poorten Athene binnentrokken en de gehele stad in hun macht was, deden ze niemand enig leed aan, maar verlangden alleen, als andere voorname Atheners en verwanten van Herakles, de inwijding te ontvangen om deel te mogen nemen aan de mysteriën van Eleusis. Daarna keerden ze, uitgeleide gedaan door burgers van de stad, met de geredde Helena, naar hun vaderland terug.

THESEUS' EINDE

Gedurende zijn lange gevangenschap in de Hades had Theseus de tijd gehad om de onbezonnenheid van zijn laatste avontuur, dat in het geheel niet in overeenstemming was met zijn heldendom, in te zien en te betreuren. Hij kwam als ernstige grijsaard in de bovenwereld terug en was opgelucht toen hij hoorde van de redding van Helena door haar broers, want hij schaamde zich voor zijn daad. Hij maakte zich zorgen over de onrust die hij in zijn staat aantrof en hoewel hij de teugels van de regering weer in handen nam en de partij van Menestheus terugdrong, kwam hij toch zijn leven lang niet meer tot rust. Toen hij het roer van de staat weer in handen wilde nemen, kwam men opnieuw tegen hem in opstand en steeds weer stond Menestheus aan het hoofd van de ontevreden. Hij had de partij der adellijken achter zich die zich nog steeds naar Pallas, zijn oom, en diens overwonnen en gedode zonen de Palantiden noemden. Die hem eens gehaat hadden, waren nu hun angst voor hem kwijt en het gemene volk was door Menestheus zo verwend, dat het in plaats van te

*het verteld uit Athene veroverd.
en het verraad v. Lykomedes*

gehoorzamen alleen maar nog meer geveild wilde worden. Aanvankelijk probeerde Theseus het met geweld. Toen echter opruiende acties en openlijk verzet al zijn inspanningen vrijdelden, besloot de ongelukkige koning zijn weerspannige stad vrijwillig te verlaten. Zijn zonen Akamas en Demophoon had hij al voordien naar vorst Elephenor in Euböia gestuurd. In Gargettos, een plek in Attika, sprak hij plechtig verwensingen uit tegen de Atheners en men toonde nog lang nadien de plaats van de vervloeking. Daarna schudde hij het stof van zijn voeten en ging scheep naar Sykros. Hij beschouwde de bewoners van dat eiland als zijn bijzondere vrienden, want de koning had daar aanzienlijke bezittingen die hij van zijn vader had geërfd.

In die tijd was Lykomedes de heerser van Sykros. Aan hem verzocht Theseus om zijn bezittingen, want hij wilde zich daar vestigen. Maar het lot had hem op een slechte weg gevoerd. Of Lykomedes nu de grote faam van de man vreesde of dat hij met Menestheus gemene zaak maakte, is niet bekend, maar in ieder geval was hij van plan de ongenode gast stiltejes uit de weg te ruimen. Hij bracht hem op de hoogste rots van het eiland. Hij wilde hem, zo beweerde hij, de schone bezittingen die zijn vader op het eiland had bezeten tonen. Theseus liet zijn ogen over de velden gaan. Toen gaf de trouweloze vorst hem van achteren een duw zodat Theseus over de rotswand viel en slechts zijn verbrijzelde lichaam beneden in de diepte aankwam. In Athene was Theseus door het ondankbare volk snel vergeten en Menestheus regeerde alsof hij de troon van zijn voorvaders had geërfd. De zonen van Theseus trokken met de held Elephenor als gewone krijgers op tegen Troje. Vele eeuwen later, toen de Atheners bij Marathon tegen de Perziërs moesten strijden, steeg de geest van de grote held uit de aarde omhoog en voerde de nakomelingen van zijn ondankbare onderdanen naar de overwinning. Daarom beval het orakel van Delphi de Atheners het gebeente van Theseus te halen en eervol te begraven. Maar waar moesten ze dat zoeken? En als ze dan al op het eiland Sykros zijn graf vonden, hoe zouden ze zijn gebeente uit de handen van de barbaren moeten krijgen? Toen gebeurde het dat de beroemde Athener Kimon, de zoon van Miltiades, op een nieuwe veldtocht het eiland Sykros veroverde. Terwijl hij ijverig naar het graf van de nationale held zocht, zag hij boven een heuvel een adelaar zweven. Hij bleef staan en zag hoe de vogel naar beneden schoot en met zijn klauwen in de aarde van de grafheuvel krabde. Kimon zag dit als een goddelijk teken. Hij liet het graf openleggen en vond diep in de grond een grote doodkist en daarnaast een metalen lans en een zwaard. Hij en zijn metgezellen twijfelden er niet aan het gebeente van Theseus gevonden te hebben. De heilige overblijfselen werden aan boord van een groot oorlogsschip met drie roeibanken gebracht en in Athene met gejubel ontvangen. Het was alsof Theseus zelf in de stad terugkeerde. Zo betuigden de nakomelingen van de grondlegger van vrijheid en burgerrechten in Athene eeuwen later de dank die zijn snode tijdgenoten hem hadden onthouden.